

3. Judgment of the European Court of Human Rights of 31 July 2012 in the case of Shapovalov v. Ukraine, application № 45835/05, URL: <https://precedent.in.ua/2016/05 / 15 / shapovalov-protyv-ukrayny-2 />

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-117>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЧАСУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИННОГО ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Борисов Станіслав Сергійович

аспірант,

Київський університет

інтелектуальної власності та права

Національного університету

«Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

ORCID ID: 0009-0001-9266-9988

Питання такої ознаки об'єктивної сторони як час вчинення кримінального правопорушення, має істотне значення як для науки кримінального права, так і практики застосування закону про кримінальну відповідальність. Тому розроблення цієї проблематики є актуальним і на сьогоднішній період.

Проблемами часу вчинення кримінального правопорушення займалися такі вчені, як: А.А. Вознюк, Р. В. Вереша, О.О. Дудоров, М.В. Карчевський, Ю.О. Кучер, В.К. Матвійчук, В.О. Навроцький, П.С. Матишевський, М.І. Панов, А.М. Ришелюк, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, П.Л. Фріс, І.О. Харь, М. І. Хавронюк та ін. Проте до цього часу ці питання не знайшли свого належного з'ясування.

У науковій а також і навчальній площині та відповідних джерелах про час вчинення кримінального правопорушення прийнято говорити як про одну з ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Перш за все час вчинення кримінального правопорушення виступає як обставина, що впливає на встановлення меж дії закону про кримінальну відповідальність.

Частиною 2 ст. 4 КК України передбачено, що «Кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння» [1], тобто, якщо особа не визначила час

вчинення кримінального правопорушення, то вона не зможе дати кримінально-правову оцінку вчиненому протиправному діянню. Невірно встановлення або не врахування часу вчинення кримінального правопорушення може мати негативні юридичні наслідки для кваліфікації діяння.

Час вчинення кримінального правопорушення ми пропонуємо розглядати з декількох позицій, *по-перше* час вчинення протиправного діяння – це *час вчинення суспільно небезпечного посягання*. Частиною 1 ст. 11 КК України передбачено, що «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [1]. Тобто, суспільна небезпечність, винність діяння є одними з ознак кримінального правопорушення як такого. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [1]. Отже, кримінальна відповідальність стає можливою лише в тому випадку, коли суспільно небезпечне діяння було визнано кримінально протиправним до моменту його вчинення [1, с. 140]. Це знайшло своє підтвердження в публікаціях В.К. Матвійчука, який стверджував, що «у властивості кримінальної протиправності знаходить свою реалізацію принцип законності в кримінальному праві» [2, с. 106-107].

По-друге, час вчинення кримінального правопорушення може виступати як *встановлення суспільної небезпечності вчиненого діяння*. У низці випадків час формує суспільну небезпечність того чи іншого посягання і є одним з чинників його криміналізації. Наприклад, ст. 158-2 КК України передбачає незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму та характеризує їх вчинення «поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму...» [3, с. 127] тощо. В українському законодавстві розрізняють два аспекти суспільної небезпечності вчинків або дій: понижену та підвищену. Тому, передбачений законом про кримінальну відповідальність часовий фактор вказує на понижену або підвищену суспільну небезпечність учиненого кримінального правопорушення. Однією з необхідних умов пом'якшення кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) є його вчинення під час пологів або відразу після пологів [4, с. 136]. У якості ознаки, що підвищує суспільну небезпечність кримінального правопорушення, фактор часу знайшов відображення в частинах 2 та 3 ст. 407 КК України, які передбачають більш тяжке покарання за «Самовільне залишення військової частини

або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року, -...» [1]. За ч. 3 ст. 407 КК України виходячи з часового періоду підвищує суспільну небезпечність «Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, -...» [1].

Слід звернути увагу на те, що в певних випадках час вчинення посягання впливає на суспільну небезпечність діяння, а їх взаємозв'язок, як ми позначили вище, вказує на наявність основного, кваліфікуючого чи привілейованого складу кримінального правопорушення, він може виступати однією із умов, що виключає суспільну небезпечність діяння і визначає таким чином його незлочинний характер. Наприклад, поведінка особи під час необхідної оборони (ст. 36 КК України). Зрозуміло, що суспільно небезпечне посягання протікає в певних часових межах, протягом яких існують умови правомірності необхідної оборони, що відноситься як до посягання, так і до захисту від нього. Зокрема, в першому випадку час може характеризувати суспільну небезпечність та дійсність злочинного посягання, а в другому – можливість застосування захисних мір стосовно особи, що обороняється або інших осіб, а також про відсутність перевищення меж необхідної оборони. Останню обставину Пленум Верховного Суду України спеціально оговорює в постанові від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» [5, с. 55]. У ній, зокрема, зазначається: «Щоб установити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність зброї захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу...» [5, с. 55]. Іншими словами йдеться про своєчасність вчинення оборонних дій, тобто в період, коли суспільно небезпечне посягання вже почато, але ще не закінчено, є однією з обов'язкових умов правомірності необхідної оборони. Це означає, що вихід за ці часові межі свідчить про завдання шкоди неправомірної з позицій необхідної оборони, але не виключає можливість її як дій, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин (в нашому випадку – кримінальне правопорушення). Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 38 КК України «Не визнаються кримінально протиправними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне

правопорушення, і доставляння її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи» [1].

По-третє, час вчинення кримінального правопорушення виступає як *фактор трансформації кримінально-правових відносин*. Як слушно вказували В.К. Матвійчук та М.І. Панов, що «не дивлячись на значну дискусійність питання про момент виникнення кримінально-правових відносин, більшість учених виходить з того, що кримінально-правові відносини діляться на попереджувальні і охоронювальні» [6, с. 65; 7, с. 100].

Отже, слід акцентувати увагу на тому, що час вчинення кримінального правопорушення вказує на об'єктивну трансформацію кримінально-правових відносин, яка обумовлена порушенням кримінально-правової заборони.

По-четверте, ми можемо розглядати час вчинення кримінального правопорушення як *фактор розмежування складних одиничних протиправних діянь і їх множинності*. Об'єктивною умовою розуміння множинності кримінальних правопорушень є розмежування множинності з кримінально-правовими обставинами, в яких учинене зовні нагадує декілька злочинних діянь, але в дійсності складає одне одиничне кримінальне правопорушення. В теорії кримінального права існує таке поняття як «складне одиничне кримінальне правопорушення», або складене кримінальне правопорушення. «Складний злочин (в нашому випадку мова йде про кримінальне правопорушення) – це такий одиничний злочин, який складається з двох чи більш злочинних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх ізольовано, являють собою самостійні одиничні злочини, але які (в силу їх органічної єдності, типовості, поширеності і одночасно вчинення тощо) об'єднані законодавцем в окремих одиничний злочин, передбачений однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК» [8, с. 265]. Тобто, складний характер одиничних злочинних діянь (тобто кримінальних правопорушень) визначається тим, що епізоди, які є складовими його, повторюються через той або інший проміжок часу, тобто обумовлюються фактором часу. У цьому випадку ми можемо вести мову про такі складні одиничні кримінальні правопорушення як: продовжуване кримінальне правопорушення, триваюче, складне та кримінальне правопорушення з похідними наслідками. Продовжувані визнається: «Такий одиничний злочин (в нашому випадку кримінальне правопорушення), який складається з двох і більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром (ч. 2 ст. 32 КК)» [8, с. 266].

Слід звернути увагу на те, що теорія кримінального права розробила такий вид складного одиничного кримінального правопорушення, як

продовжуване одиначне кримінальне правопорушення стосовно наприклад, розкрадань, де йшлося, що від сукупності крадіжки слід відрізняти крадіжку продовжувану, яка складалася із низки тотожних злочинних дій, вчинених шляхом вилучення чужого майна із одного і того ж джерела, об'єднаних єдиним умислом і які становлять у своїй сукупності єдине кримінальне правопорушення [8, с. 267]. Проте цього не досить, а ще потрібно встановити, що ці діяння, розірвані між собою певними проміжками часу (невеликим розривом часу між окремими епізодами) [9, с. 219]. Натомість сукупність кримінальних правопорушень – це вчинення особою двох або більше діянь, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено» [8, с. 269]. Як вже було зазначено, що реальна сукупність, також як і продовжуване кримінальне правопорушення, вчиняється в різний час, але тут діяння не можуть бути тотожними, а також не відносяться до кваліфікованих ознак одного і того діяння, а є якісно різні діяння. Проте ідеальна сукупність відрізняється в тому числі і за *часом вчинення кримінального правопорушення* від продовжуваного. Так, у першому випадку йдеться про вчинення кримінальних правопорушень одночасно, у другому – в різний, але невеликий розріз часу.

Таким чином, кримінально-правовий аспект часу вчинення кримінального правопорушення слід розуміти з наступних позицій: 1) час вчинення кримінального правопорушення як загальна умова відповідальності за КК України; 2) час вчинення кримінального правопорушення як фактор кримінально-правової оцінки вчиненого; 3) час вчинення кримінального правопорушення як фактор реалізації мір кримінально-правового впливу.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К. : Національна академія управління, 2011 368 с.
3. Орлов Ю.В. Кримінально-правова характеристика злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 -кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право : ВНЗ «Національна академія управління». Київ, 2018. 258 с.
4. Орлов Ю. В. Час, як об'єктивна умова вчинення злочину передбаченого ст. 158-2 КК України. Сучасні тенденції в юридичній науці України : Матеріали науково-практичної конференції (м.

Хмельницький, 24-25 квітня 2015 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 135-137.

5. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 р. Постанова пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. 2-ге видання. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. С. 54-56.

6. Матвійчук В.К. Місце і час вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 158-2 КК України. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Кримінальне право в умовах глобалізації» (25 травня 2018 року) – м. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» Південний регіональний центр Національної академії правових наук України, 2018. С. 64-66.

7. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для юрид. вузів. і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажа-нова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право, 1997. С. 91–116.

8. Баулін Ю. В. Повторність, сукупність та рецидив злочинів. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-те вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 258-287.

9. Тацій В. Я. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-є вид., перероб. і допов. Київ : 2007. С. 148-160.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-118>

МОНІТОРИНГ ТА СПІВПРАЦЯ ГРОМАДСЬКОСТІ З МИТНИМИ ОРГАНАМИ ЯК ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Яромій Іван Васильович
кандидат юридичних наук

У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна торгівля відіграють ключову роль, ефективна державна митна політика є надзвичайно важливою для економічного розвитку та національної безпеки кожної